

Соколёнок

5/2019

сентябрь-октябрь

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

Табрик` гъаъа!

Абдурагъим Дадашевун тезе китаб хъигъечлу!

Гъайни сенни августни вуза йыхъбышди до-
юкана шааир Абдурагъим Дадашевун «Ну
как молчать?» («Нахушна сес дена гюъарас»?)
донан китаб хъигъечлу. Китабеехъа шааирун
гъаишдийлхъа мее урусни мизел одкунийн ше-
ирбы гядклу вод. Шеирбы халкъни идхъыний-
бышыс геб делесни мизейка сана одкунва,
геед рагъаитда хъадаиххъа. Гъини шеирбы-
шее шакле шааирин гъекван йикГ` гъар сура-
ке къедже. Гагъ мана Ватаныхъа гъеква, гагъ
миллетни дердел илекка, гъагъыр къеджена
ки, шааире ашкъна бааде илѳбгъу, джунни
мугъуибыхъа гъеква. Ман китаб гъам хуруни,

гамыд чаклыни хъадаиххъанбышыс уфтанна пай вобна. Китаб урусни мизелва, гъаише шааирни идхъынийбышка садджу йыхъбы деш, Дагъыс-
танун ва Россиян гыргын миллетбы танышеебхъесынбы.

Шы – «Лачын» журнални коллективун уфтанна йыхъбышда шааир А.Дадашев мани угъурыка сана табрик` гъаъана, манкъус джанана сагъ-
ваала, тезе-тезе китаббышка сана йыхъбы шадеъэджынва йикГ`ес илгъам
агъзу гъаъа. Геер ахвана, шааир! Шы вака фагър гъаъа.

Авуд шы шааирун шеирбы гъеле:

***

Къийнийн ушахаар къийхъа джаима`таит,
Джобы кар дяцанбы вуккан деш вухъа.
Манбы вобна халбна гюкууматна девлет,
Гырмаитбы чил алла джос гъаъас дехъа.
Къийнийн ушахаар – къийхъа джаимаит,
Зас вуккан деш джо кар дяцанбы вухъа.
Гъуджоона воб кар дяцанкъуна къиймат –
Гъиччуд джад деш. Гъаман джуваб чис дехъа.
Гыргынкъвее клел аххъе гъин ихтилел халдын:
Кар ацлахъай гъар усахын бордж водун.

***

Мисаалабы югун йишди халкъыхъа:

Къаб къабыс сетанкъа, сес ээхъе чихъад.
Сес дена, динджида алгъаан клоран хъян
Инсаныс къорхийка гъамбаше вод ман.

Гъайыгъ чишее дама – сесека хъоина,
Гома къагъра-къагъра къайейле гаина.
Халгъра-кыгъра ийкыр ацлахъайин ман:
Инсаныс рагъаитра ачухна инсан.

«Лачын» журналын коллектив.

Хъаџхъаџ мешат гымаџа

(Йизди маџаџлим достааршыс)

Зы хъары ворна дарс хъаџхъаџ,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.
Гихъасын акъвееџад адхъас,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.

Йишди оџее воб ЕГЭ.
Вухъес хъаџаџхъаџнбышди джаргее.
Дора, писди девхъес рангее,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.

Хъимехъе гыняхъа, гъехъа,
Алеетџе китаб хылахъа.
Кыры гъеле вассе захъа,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.

Хаџд хъехъе йыгъ-йыгъий летти еш,
Шулух гъаџий аваџы деш.
Дарс аџахъе, алеетџе беш,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.

Авхъе гыџрмаџт маџаџлимна.
Аџал гъелена вор шас мана.
Пис хъимехъе зака сана,
Зас мешат гымаџа, гъамбаз.

Сувабы

Фаррух Муса

Шу къалигы аркын хулерса джаван,
Чишене сес дена аху, сувабы.
Кларацан хьяннани былахыл` ооъаб,
Дешуб дегье къоодже ичеер, сувабы.

Няъа джагвараба вукIул` йыз хьинне,
Дердене чIаIр хъыхъа са кагъыз хьинне,
Клечу, хъеххъу окIбы, хъыхъа къурс хьинне,
Дешуб ахубышей марал, сувабы.

КъыIдим хъады, мыкIан йыгъбы алядхын,
Уфтани тIетI`бышын тIетI`-тIеле клядкын,
Гыргынбы тарг гъавъу, хъигъеебчIы абкIын,
Дешуб инсаныхъа вафаа, сувабы.

КъыIлина коксийл` оо тIетI`бы алеелес,
ЧIалагбышей гихъас мед шитI`яршын сес,
Гъаманке миллетис шу йикI`ел` хъалес,
Хъимехье шу джока амкъад, сувабы.

Фаррух Мусее эйгье, шу вод йизын джан,
Гъин сурад, шен сурад воб йизда Ватан,
Коксийл` оо идяхвез заке са лышан,
Йизди коксийл` ахвас дерден сувабы.

Шенкейи гьаIшде

Сувани этякыл`, сувани дибык`,
 Вобний йиссейна хив, вобнаний Ватан.
 АцIа деш хьулед сен гьинчиле гьихъа,
 Ата-бабабыше гивхъу джаа маскан.

Хивын кьоIл`ле сура ахтын сувабы,
 ГидкIын этякбышыл` чичил` оо хайбы.
 Верыгъ илхъоочIелхъа воб акъна дера,
 Дерейгад илекка суван дамабы.

КъаIсын атагъарын, мыIхъаIршын ювар,
 Къайейле-къайелхъа гьойзар, илякка.
 «Лачын» къайел` оогад аIлааIн лелебы,
 Къувойхъар ел`каней, хыл` гьаъа шалхъа.

КъыIдимына сувабы булутбы хьинне,
 ЦIобана йызына ёргъан абачче.
 КъыIл`ина гьар сура хьын мее хьынак`да.
 ТIетI`быше этякыл` габа гьабачче.

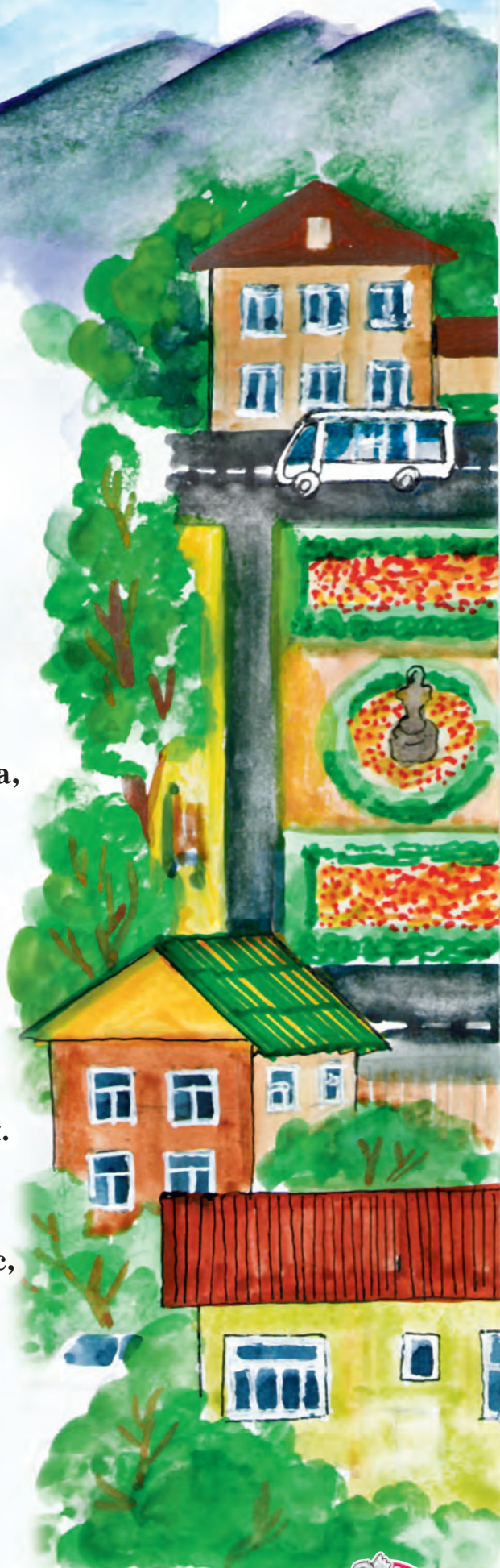
ЧуIтчийыр хъыIгъааIний джуни чолеехъа,
 Яцалхъа гьааъана къивийхъений гьей.
 ГьаIхаI эхъалхъа мее тоозей, торпагъей,
 Не джухъа диндж дехъа, не джухъа гыней.

Хьунашцеер хыл`е чин абкIы Гьендеехъа,
 Хыл`еканий гёха талабы сукун.
 Савъу сунбулна юв бафа-бафана,
 Аттеехъа хъадайле шалабы чакIын.

ГьаIшде кочмишеебхъа тезе хивеехъа,
 Гьар сурайл` моторбы, гьар сурайл` машин.
 Аъа шы комбайнбы хьытIа, сукеехъа,
 Йишди маIгьсулухъа сай-гьыIсаб дешын.

Хыл`епбы хъидкIыр вод, йикI`ейгад гьавас,
 Вобна хыл`епбышей шахъа гудж, къудрат.
 АцIан, ал`ятIасын заIгьмаIтыс сикIы,
 ЗаIгьмаIтнани джигей воохъе баракат.

Дешда са бекарна, гьыргына ишей,
 Гьарункъухъа водун, санаъаIт, пеше.
 Югни геледжагъыс, гьамбазийвал`ыс,
 Хыл`-хыл`е аххъы вод гаде, ичеерше.

Пешакар Аизизна хабар

Йицукъвад еш быкырхъанкъа, декее зы бакеехъа пешекарын санаѳат гъѳас отираѳы. Едике гъалалыйвалла гъевхъу, ымырени йаххъылхъа хъигъечу. Зы качал Гъамзайни бинайлхъа гирхъу. Зака санапешекарийвал ысйиздагъамбаз Шафийир мани бинайлхъа гирхъу. Гъамза даѳее шакле эйгъе: «Хыдыляар, вушда къоѳре ургбы ухыйханаѳан пешакарар (ургчеер) вухъес. Йицудле йыгъна са манчихъа ыххъаѳс йицудле йыгъна – шена са». Махуѳб шы мыслагъаѳтеехъа хъабайле. Нубат йизынний вод. Шафий истираагъаѳтыс хивеехъаний аркын.

– Аизиз, гъу къийна ман ургбы ухыйхъанаѳас Суфранни Эл’ни суралхъа ыккее. Маѳаб ургбы ухыйхъанаѳасда карвакна ѳндже воохъе. Охъанасын карыд къочеехъа алеете. Бера гъевлесди вахтал’ бинайлхъа гейбы хъимайле. Вакъаѳбы шы къийна гъзас деш. Манчыс нахна къийна гъевлес, – мичеед закле хаѳрни къоране эйгъе.

Гъидчуд, гъаманче къына хъилѳоканавъу, ургбышын боѳлик ухыйхъанаѳа ямаджеке алла къаѳджални сентелхъа айкѳан. Ургбышди боѳликыка сана къаѳджалахъа илхъечесесе, йикъыгъыл’ни кубна вахт вухъа. Ургбы тоххъа, къаляткѳуйнбы. Зы гиджаѳраѳхий аляатѳу, югун дилегбы Аллагъыке гъеххъы, нийят гъѳы, куб гъаѳа. Саждеенче сугъоцуѳнкъаѳ, закле къедже, гѳгъийн булутбы вод хайбышее сыхда сады. Са сура саѳаѳтыле чамра, кѳарын думан су-

валхъа кѳейдхъу. Гѳгъий кулякыка гѳгъа гидгъыл. Улехъа вуѳххъаѳна тѳуб къоодже деший. Гъаманче зы куйилеехъа гъехва. Са къоѳни саѳаѳтыле гѳгъий даянмышехъе, хайбы ачухехъе, верыгъ аѳршеле хъыгъоочѳе. Бирданхъесесе, йизда ул’ хъабайле, иляккана, Суфранни Элисане бера гъооле джагварани палтарбышка, джагварани сахъалбышкан инсанаруб гивъур. Зы ѳлетда йизди улепбышылхъа инам гъидяѳа. Делес хъыхъа иляккана, гъаѳкъыйкъатбаб кѳонаршыни сюриѳс бера гъооле маляѳкааруб джаргаѳка гивъур. Манбышди гъенки къаѳсинкъвее вукѳул’ къалхмышавъу, закле эйгъе: «Хъора, балаугъул’, делесхъа. Шале чекынмыш мехъе. Чуѳваѳн палтар бадалеѳѳ. Шака сана одхъанни рыѳккъыс биссим къасре. Кѳонаршына няк илѳогъе. Манчын йыгъын джан сагъда, саламатда гъиваджес. Вас нур гъелес. Дешди джазаабышыке гъиваджес. Гъу югни касбышекена инсанур. Садджу шы къавджува мерункъус хабар гъымаѳа».

Манбышка хиледже гаѳ гъавъуѳле хъийгъа, иляккана верыгъ кѳѳочесда вахт делес хъоохъе. Манче зы къына уѳвху, бинайлхъа ургбышди боѳликыка сийкѳал. Мани йыгъыл’ зы бинайл кар идѳейхъан, няѳас увгъее, зы тохраниѳ ворна. Йизын джанылхъа аляѳийн палтарбыд къуруда ыхъа. Махуѳр са гъаѳѳтана зы кайѳф кокда, йикѳ шадра, вухъун тохба ыхъа. Йыгъыѳтыле зы кокехъе, батѳра хъехъе гиргъыл. Бинайл’ни чобанаршыс

шак ээхе гидгыл. ГынбышыкІле къаджийн зы хабар гъааџа дешуб. Са йыггыл' холеенче бинайлхџа хџарийнкџаІ, качал Гџамзее эйгџе: «Гџу хабар дюз'гунна шас гџидявџэ, шы гџу гетасда». Зас шен маляикаршын джуваббы йикІелний водунбы. Зы гынбышыс хабар гџидяџава, гынбыше зы гета ва гарданахџа дешда быІгџтан – «сихнарийва» гивийхџе. Зас манбышди гетуйке ыкІар, не эсер ыхџа деш. Зас манбыше увгџийн джуваббы йикІес хџету. Зы йизди ыІмыІрее мерункџуна веба хџооІхџуІна инсан дешорна. Зы гџамбаше гџалалын кџык одхџун.

ЙицІыссадџэсди йыггыл' хивеенче ШаІфийджунинубатеехџахџайле. ХаІмде литершее кџалябкІуйнкџаІ, зы ШаІфийс ыхџайни ва къаджийни караматна хабар гџааџа. МичІеер

зы хивеехџа ааІссе, мер пешакарарше зы гетанкџаІ, ШаІфийна йазух залхџа абы, хабар гџааџа. Манкџеве субут гџаџа зы сихнарий дехџай. Манчыле хџийгџа зас ман маляикар хџызаахы деш. Садджу са элейс зы Суфранни Эл'ни зияратылхџа незир гиххџес ва зем-зем алейтІас гџаркІынийнкџаІ, йизди кІыреехџа аІршеле сес хџады: «Нџџас гџу йишын сир ашкар гџаџы? ВакІле шы сайыб кџавджес деш. Амма йишда раІгџыІм ва колга вал оогџанче камувхџес деш». Зы гџыІхџийџалла иллякка, ва вушу джар кџидеже.

Цувылихџа зы качал Гџамзайке джурахџе, айкІан медни бакІеехџа. ШаІфийир зака сана айкІан. Зас са кар кџанмышхџа: мысаджад гџайни дюн'йейл мерынкџус писин гџымаџа, агар вас сабырыка ешемишхџес ыккан.

Йишын йыхъбышын ушахаар

Къел`бы хъидгъыр хаа авхуба,
Хъобкуна са йаIхъ девхъаба,
Джо дарсбышке авхуба,
Хъебийре йишын ушахаар.

Кимына ыкIейкIле хъаIкыаIн,
Кимына йизее акIякIан,
Къел`бы хъидгъыр авайкIан,
Йишын йыхъбышын ушахаар.

Мысана джыгъырбы хъихъес?
Югун акыIн йаIххъааIр ихъес?
ГынаIхдуIн хаджалат дехъес,
Шадба ивкарас ушахаар?

АIкыаIнани мактаббышее,
ЙаIхъ-кыIтIни аIзааббышее,
Гъамбашене акыIбаIбышее,
Вухъес йыхъбышын ушахаар?

Силейман паччагъе
оЛка идаара гъааъана
вахт вухъа. Манкъукле
гыргыни шитГяаршына,
гъайва-нааршына миз
вааца вухъа. Амма са
тотларше иют налхуД гъаый
манкъукле аца ыхъа деш. Геер
алиркыл - гиркыл, мана йыгъ-
бышди са йыгыл ары тотларшике
хъидгын гъаан:

– Ай, тот-чоджий, закле гъайни
дюн'ейл хъалта кар аца, амма
закле шу иют налхуД гъаый аца
деш, ман кар закле ацахъес ыккан.

Тотан эка манкбус джаваб
хъелен:

– Силейман хан, гъу сагъра ихъе-
на. Ман кар вакле эгъес деш, инджи-
миш мехъе, иют налхуДий гъавава
инсанааршыкле ацахъее, манчи-
ке дава-дарман вухъес деш, шокле
ацан ки, иют гъар дердена дарман
вобна.

Амма Силейман хане хыл
алябты деш. Дигуленда гынкъвее
айнейке тотларшыс хав гъаан.
Гъар йыгыл джуни айванее гиур
гозет гъаа ыхъа, гъуджоойи маа э-
хъе. Тотаршыкле ман ацахъа мее,
эка петайке мани айнейни хаас
адни сурале сувагъ гъаан, манчыле
хъийгъа мааад иют гъаа гийгъа-
ланбы.

МалхуД тотларше чин иют гъа-
ан сирр шавус джад халд хъаы
деш. Силейман – паччагъыр мани
ишис разийра аху, маниса джуни
ишбышка малчхулехъе, оЛка идаа-
ра гъаа.

**Авчийна, хуваана ва сувайна
хабар**

Ворний са игит авчий, ыхъа чолбы илийкIар,
Гееб эКIбаний джуна ул`, гыхвас даIхыI са шикар.
Джухъа вобний са хуваа, куляк хьинне къадаахъван,
Гуджус вухъа фил` хьинне, челляквал`ыс са аслан.
Чолун аIмаIлеер хъаIджкыIн, каIргаIдан эсмишавъу,
ЭкIни къелбышка сана чолее марал мыджавъу.
Гъар джигее – чолее, йаIххъаI авчийс йидж гъамбаз вухъа,
Мысайи лезимувхъа, хидматыс гъаззирувхъа.
Ессийс югун гъаъасва, аIзааб, аIкьуIбее ивчIу,
ХаIмде къаравул` вухъа, мичIееб овас хъигъевчIу.
Аслан хьиннеена хуваа сайыб са йыгъ авгуна,
Фыкыр гъавъу: шейбыше дешхъее обхун воб мана.
Фелякни хылеъадни гъини вайл`ымее, чолее,
Джуни хуваан са паIтаIх гыранда асланыле.
Дерд, аджийни хылеенче агвал` гъеъэыйд кал`ле,
Барышмышхъа таалейка, акъвал` гъагу деш кул`ле.
Аргъанче гърхъунееыйр, сабырелхъа гъодку хыл`,
Ов йикIел джад гъидхынийн, не ов дехъа, нейыд пыл.
Сайыб са суваI хъабы авчийке алла хъоохъе:
«Вахъа сабыр дешынний, наIхуIрна дъзмишехъе?
Къайхыйн ки, авчий чоджий, йыгъна хуваа хъивкIува,
Йыгъын джан сагъда ихъен, гъуджоо карна воб хуваа?
Эйгъевуд ки, санахъа шир хьинне чолус уIвхуI,
Гъу дердееъар къалерчу, авгуна, ваке гъивху.
ЗакIле ацIан, гъу эйгъе, мана гъала воб чолее.
КъоIбле вазна дерд гъавъу, гъу хыл` цIыцIааъа чиле.
Оза хъихъе, йаIхъ гивгъле, марал уIвхе, не джейран,
Чуру охъне, къеквад чин дервишыс гъеле гъу ман.
ГъаIшдийлхъа мее гъу одхун къышнан, дадыкан чуру,
Сайыд къышнан суваIбы ихъдяххъа ки, гъу хъары.¹

1. Гъинья Низамее кокун суваIбыва эйгъенкъаI, манбы аххъы, одхуний деш назаре аххъы. Бейт маIхуIб къанмышувхъес вуккан: «Вассе дегъе чIакIын, кокун суваIбы аххъы, манчын чIакIын къеквабы масса гъуву, чини пылыкед кокун, къышнан чуру алишщес аIхаIс деш».

Са сураке иляакее, вуччуд джад ыхъа деш вак`,
 Къыш – мана заГъаІр вобна, чин гъааъа сары джанак`. ²
 Йыгъна хуваа мидешда, гъамнанае йыгъна вафаа?
 Сабреле джар къиъдирхъу, дешур къел-хылеЛ` эхъа».
 Авчее эйгъе: «Иляакее, гъар хаІмдийни йыкьаІл` йыгъ,
 Йизда дерд хылийба деш, хъигъевчІесда зас верыгъ.
 Зы шадра вор ки, дюн`йел деш са джад ахвасын кар,
 Дерд, шадваала – хаІмий йыгъ, айкІанан дерден ыкІар.
 Девлет, касибийваала са хъабы, са авайкІан,
 Гъайни дюн`йел гыргын кар албаІтурее хъаъайкІан.
 ХаІнебыше нубатын кІета хаІйбышын акка,
 Гъам югун йыгъ, гъам писин сана-санчил илекка.
 ЙикГееъаб дерд вухъеейыб, зы шадра вор манчиле,
 ЧуІнки дерден шадваала абайле хъийгъа чиле. ³
 Юсуфур агунаний, зы вас къел-хылне къайкас?
 Зы джанавар деш ки воб, дерден джад къеква хъодас. ⁴
 Йизда хуваа авгеейыб, захъа умуд воб гъала,
 Сагъ-саламатба йыгъна авхъу хъаваалес бала».
 Авчее манваний увгъу, йаІхъбы аляатІу тоозан,
 Тооз, думанни йыкьаІле хъигъевчІу джуна аслан.
 АлибкІыр гыІхъийъалла, хыл` цІыцІдявъуна чике,
 ИйессийкІле эйгъе чин, суІваІ авхъу йыкьаІке:
 «СикІыл`ба геджувхъава суІваІйн деш вод гъин майдан.
 МанчикІле югда ацІа, зы воб меб шена аслан.
 Йизди гарданна халта – вафаакее хъооІн са лышан,
 Гъу залхъа инанмышхъа, чише цІянкІее вор душман.» ⁵
 ЙикГееъад инамнанбы сабырелхъа гъивийхъар,
 Югна иш, алмаІлбышка вукІул`бы хаІвук` хъийхъар.
 ХылеЛхъа са кар хъоохъее, инам гъеъэ, хъалес кар,
 АцІахъе, инам ишын энке югун вод кІеджар.
 Инамыка айгъен къел, ахтывал`ын вод сайкІал,

2. Шенкийбыше увгъийхъа гора, къышнани хорагын джанее сары (сафра) гъааъа.

3. Гъина бейтна маІзмун меб Къуръанни «аІт-ТаІлаг» суурайни йыгІыдъэсди аайейке аляатІы воб.

4. Юсуф – «Юсуфий Зулейха» дастанна гагъраман. Манар чоджаарше кегърызеехъа кІерчу, агунаний.

5. Гъу йизди савкІу, хъабийлхъа инанмышхъана, мани инамын зор вод ки, зы савкІу хъабына, ва суІваІйкед вас ов ыхъа.

Къайейхъад инам ихъее, къизилелхъа сивийкІал.
Инамыка йаІхъ ааІхъее, чика аІкьаІна айкІан,
Дерягъеенче тооз саъа, цІайеенче хъыгъайгъе хъян.
Шаваайи инамыка амкъаб авхъаахъа заІгъмаІт,
Аллагъее маІбхуІнбышыс къухооле джуна къисмат.
МаІрхуІна, мычак хъинне, суфранылхъа гидийхаІ,
Хайырхагъ ишбышка вудж баляаке гъихвас аІхаІ.
Хъобкийни йаІххъыІн гъуура, гъуджоойи гъу гъаъан кар
Аллагъни йаІххъыІс гъеъэ, васыб къисмат гъивийхъар.
Оорункъун акка кІете, къисмат гъоолена вудж вор,
Гагъ йишын йыгъ кІаар хъаъа, гагъ къихеле джанас нур.
Акка ачмыш гъаъына сидийкІал шасхъа гъелбет,
Вушу сийкІал йыІкьаІлхъа, авайкы мааъад дженнет?
Инам гъаъанбы – гъибхъыр, каамыл`да джон аІкІ`елбы,
Гъар карана вукІул` – джо, авхийнбы воб – джон къелбы.
Хъинек` хъоотІахъее манбы, куб гъааъас гъаъа нийят,
Шарабык` джо хъоотІахъее, манчике хъехъе шарбат.⁶
Ишбышыс низам гъувуй, вакІле къеджен, мумкум деш,
Фелякни оюнбышыс оІрхий, гъеъэ гъу вардеш.
ХаІвун гъуву инсаныс гъина миджагна сифат,
ГъаІыІф, чике илдябТы гыргынкъвее амкъаб къисмат.
Йишда къисмат, ай гъамбаз, вухуйнкъаІ джаб джурааъа,
Гъуджоо гъувее алеетІе, гъувуйнчыс наз гъымаъа.
Чапхынее воб инсанаар, махъа-шахъа хыл` айгъе,
Нимее хъоодеейыб гъеххан, илдятІа къисматыле.
Инамылхъа эгмишхъе, чика сана къавдже иш,
Чалышмышхъа, хъорхийка къисмат хаІб хъоохъена деш.
Агар вас ыкканхъее ки, ахтывалее гюъарас,
Чалышмышхъе, хаІвулхъа гІал` ымаахъа гъар карас.
Низамийыр геер хъорху, даІхийн гъаъас кар югун,
Гъуджоойи джуссе аІхыІ, хъады хаІвни кумаагын.

*Урус ва азербайджанни мизяршыле йыхъ-сумылхъа
саакІал гъавъуна – Валегъ Гъамзат.*

6. Там быкыреебхъа, каамыл` вухъайни инсанаршыс Къуръанын къадагъа гъаъийн шарабыд гъалалда ээхъе, ва джони хыле шараб июттулхъа, шарбатылхъа сийкІал.

Симба

Тавсултан Сагидов

(Ойгил ын 4-тэсди нумрее)

– Йизда биссий хувабышле хъабкыи деш. Хуваабы чилхъа алядкы мее, мана экиба ювелхъаний илхъоочле. Ювел гивъур оогъанче чихъа иляакы, гъала манбы демалхъаний гийхъе. Йишди сурабышык` джанавараар дешынбы, закэле манчыни гъакгее гъала къайхъы деш, анджах калхозни тымылени багъее закэле сувабы геед къаджы. Манчед, йизди Симбайн хьинне, маа къыйебы ахъахъа. Эгъене вакэле, гъуджоона йизди Симбайк ыхъа? Манчыле хиледже вахт илгъевчгеейыб, засе мана йикгел гъивханаагъас ваахаI деш. Мана геоб югна биссийний воб. Са йыгъыл` мана солни улук` авуд ярайка хъабы, ва закэле мана хиледже хаIпбаI къавджу. Мана геоб дагъамбайи ыIгъвийкар. Манче зы хаани йыкбаIлни йизди багъеехъа хъортул.

Зы йизди улепбышылхъа инанмышхъа деш! Маа йизди биссийн гивкыуна, хылийваала са метрий сура ээхъена, гуч мее кышшена, заIгъаIрнана са хочейи къабчы. Зы иляккы мееджар, закэле мана нена хоче вухъай ацIахъайн: мана гуIрзаIйи. Са сенна гынчиле гыхъа гын багъее са хъунашце гуIрзаI ацIабкыиныхъийкыуна. Гына Дагъыстанее хъызаахана энке за-гъаIрнана хоче вобна! Мана ацIабкыинна тека-тюк инсан сагъра ахва. Манчын силибы гъаIттаа ризинени чекмабышлед илгъечIенбы. Симбайн мана гивкыуйи, анджах йиджыб чик ацIабкыиний, манчыхъа гораб аIлтIааIхыI, хаIбий мана хъувхъа. Закэле гъаманке джад ацIахъайн ки,

йизда биссий хъивкIасда. Ва йизди улепбышди ойгее манче джан гъуву. Манчыка сана зы геед кар агвал` гъагъа, чуIнки зы манчыка сана геерний гивъур сугъоца, гъаIттаа са гъамбазыка сана чика юшан гъаъананий.

Зы йизди биссийни игитийвалиле гъала хиледже гагъна матхъа аху. Ахы гуIрзаI йизди невабышык, экибаIэкибаI засхъа вуIхъаIни йизди гъамбазааршык ацIаакIванас вааIхаIйи ки... Симбайн йишди йишди йаIхъаI чина ыIмыIр буву. Зы шавусий чини гъаклее гаф гъавъу, гыргынбышыс манчына язух хъабайле. Манчын гъаракатме гыргынкъвее игитийваала гыIсаб гъаагъа, – КIораалеенче са агъ цыцIавъу, АгъмаIд дайее джуна хабар таам гъаагъана.

Гъайни йыгъбышее меб йизда йаIхъ АгъмаIд дайийсхъа гибхы. Манкъвее, гъамбаше хьинне, маIгъаIллее гьергени ювейни колгее гивъур, озурийи гъатIагъа. Закэле джуни кIане болмеенче няк илгояна са биссийна бала къавджу. Биссийна бала джынсааршына девхъеейыб, геоб марахлыбайи: мана быкырба кIаарбайи, анджах коксее джагварана кIудайи, ва къелбышын паIтаIхбыд джагварадайи. Сайыд быIттин сивыд джагварадайи.

– Засе йизда Симба йикгел гъивханаагъас вааIхаI деш. Чини джигее гъаIшде гына гъиваадже. Четинба гына шенчыка сана аваакъар, – биссийни балайл` гиваккы, манкъвее кеф дена эйгъен.

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна – В.Гъамзаев.

Цувыл`

Цувыл` хъады, мыцбы азы,
Юваршыл`ын тIеле кIягы.
НикIее адкIын цIелен юваар,
ХъаIла хъыхъа аху хиваар.
Са йыгъ чамра, са йыгъ гёгъий,
Нимее кIяваххыйн йыгъбыйи.
ДадалааршыкIлед дяцIахъе,
Мыса ачух, мичIах хъехъе.
Хайбы хъехъе лап джад делес,
Хылек` хъетIа гъоткее, эгъес.
АйцIар мичIеед, эхъал къелбы,
Гъала оIгее вод мыкIаал`бы.
КъыIдим хъады акка аххъас,
Лезимда вод водун сатхъвас.
Ювааршыл`на къара-къаххъа,
ХъаIнан декка, цыкыйн гъаххъа,
Манчыс къыIдим деш вод са кар,
Болда ихъее эрыкъ, хеккаар.

ДжыIхааI

Ювел оо югна джыIхааI,
КIутI`нибышее, воохъе хааI.
Обхъан мана гъаманкъвее,
Шавуссейи ювелхъа,
ИлхъечIес югра аIхаI.

Биссий

Биссий, биссий болтасий,
Биссий юмба геотасий.
ШынкъааI ёкьубле сабы,
Са ед`, са дек`, балабы.
Чихъа илякка баба,
Авхъа гябачче габа.
Биссеер габайл` къадайхъван,
Огийлхъа хъадиин ойхъан.
Къаб-къаджахбышее гъаIхаI,
Къакъарий гъаъас даIхаI.
Гъивааджесда гъаIйване?
Гойбы гъаъа айванее.
Ушахаар чил аливку,
Гъарункъвее джусда авхъу.
Джохъа аIмаIлбы хайтда,
Къеквабышке гидатда.
Хылепбы гяцIы чIаIрбы,
Эгъес улёду къаIрбы.
Едяарше гъааъа гъарай,
Мер баба хъехъе джурай.
Гийгъал чис дацIбы гъаъа,
Къадынбыд ахъа саъа.
Джамее этIий адайле,
Биссер чилхъа садайле.

Эхъа

Сувал` гивийъар мее, верыгъ хъаъабкIын,
Ил`яаке, нимеена чике эб абкIын.
СикIынна сувалхъа, сикIынна хааIхъаI,
СикIынна чIийелни, окIалхъа кIябкIын.

Къувойхъар мыцбышее вардбы уфтанда,
Манчыниб даныл` оо чIаIраIна кIуда.
Булутбыд чIаIраIда, хааIнче къадайхъван,
МичIах хъихъессе чис хаахъа ааIс ыккан.

Нооца джад хайбышее шитI`яар къалядкIу,
Водааки гъаIшеде мее джаа къуIмаI адкIу.
Садджу никIее деш вод са чылхычапар,
Сайыб къадаахъванан хурун ушахаар.
Хъабий фыкырее дехъе, едяарше сааъа,
КъуIмаIни тюлибыше джо гозет гъааъа.

Гъамбаз

Селимна дек` чобанный вор. Мана кыИдимына Аджнавурыл`ний ээ-хье, кыИлинаме, ваКъаИбы гъаЪай-кы, сувалхъаний айКан. МаИбуИна вахтний воохье ки, СелимыКле дек` йыхъыбле вазна къедже дешдий. Гъар дек` хаахъа хъооИ къаджы мее, Селим къадархъун манкъуни гарданылений гивайхан. Ва мана гийгъалнаний дек`кис чоджаршылена шыкаят гъааЪас. Селим хаана энке кЫнна ыхъайхъа гора, едеейии дек`кее мана эркъыканий хаИр хъа-

Ъы. Дек` хъары мее, мана дегье джуке джурахье дешдий. Дек` няхъайии ааИ, вуджур хъигъна айКаннаний. Дек` хаахъа хъооИнкъаИ балканыканий хъарайле. Селимыр гъамбаше балканни къелбышеений ээхье. Нимее дек`кее СелимыКле увгыйнкъаИ ки, чике джурахье, манкъвее балканыке хыл` цЫцИааЪана дешдий.

Дек`кис къанмышхъайн ки, Селим текра ахвава ман мее дарыхмышехье. Манкъус са гъамбазний тИабалааЪас ыккан. МаИбуИна имкан

са йыгъ йидж джаб хъигъоочлена.

Са сен мед давара Арджнавурыле хъады сувалхъа аАлхъааАна вахт хъабийнкъаА, бакГеени хуваас балабы ээхье. Давара сувалхъа алхъааАнкъаА хивыни кАнанчений оАтмишхъа айкАн. Эхъал`чобанарше хивуни кАне биня гивийхъе ва Селимна дек`кир эхъал` хаахъа хъарайле. Биняйл еттыгъда копакар водунбыний. Манчыхъа гора дек`кее кучукаршына са алябтАы, Селимыс абайле. Селимни шадвалихъа дегье сергъад дешданий. Мана къадархъун дек`кени гарданылхъа къойкАл ва хъийгъаб манкъуни хылена кучук алябтАы, экАба мана чоджааршыкАле гъаагвас хаахъа къадайхъван. Нимее чоджаршыс мана хылахъа алябтАас вуккийкынеейыб, мана шавусхъа джаб вуджее хъидеоле. Гиъур хаани са кунджее гийгъал чика гывага. Хъийгъа адийссе няк гевхъу, гыней этАу манчыс этАий гъаа. ТАякАулий, ман этийыд одхъун, хаа махъа-шахъа аА гивийгъал. Дек`кее СелимыкАле эйгъен:

– Дих, мана маАхуАб кара авалес деш. Мана автАалас вуккан. Мана дамыни кАне зы автАаласда. Чис хъяний карыд махъа ыккее.

МаАхуАб кучук ивийтАална дамынийк`. Мана топ хъинне гыргалена са тАякАулийний. Манчыхъа гора Селимее манчылхъа Топланва ду гиххъы. Йыгъбы, вазбы оАтмишхъа аА, Топлан хаАб хъоохье гивийгъал. Юхъан адкАын, къыАл хъадайле, къыАл адкАын, цувыл` хъадайле, цувыл` адкАын, къыАдим гъийхъар. Гъавабы мыкАа хъехье. Юхъан, къыАлина колгабышее вухъайни Топланыс гъаАше дегье мыкАаданий. Манчыс хавний алягъас ыккан. Дек`кир мер бакГеений. Селимыссе джуссед ман кумаг дена алягъас аАхаАс дешдий. Манке чоджар сабы, са джигее Топланыс хав алягъасди фыкыреехъа хъабайле. Манбыше хаани ремонтыле ахвийн

къувабы ады, Топлан автАулни ювейк авхъа хъадайле. Санкъвее хылахъа айхаа, санкъвее кАший къадахбы, санкъвеейыб кал`батын алябтАы, Топланыс хав алягъа гивийгъал. Топланыб, автАулни джигее къобкАул, джоле тамаше гъааа, шадоохъенаний. Хиледже аАкъуАбайле хъийгъа ахыр чоджаршыссе хуваас хав алягъас аАхийн. Гъин геед уфтанын хавний. ХаАрни чоджее хаани кАнехъа пайе уАвхуА, Топлан махъа ивийтАал. Хъийгъа хуваа, манчикАле гъин хав чис алигъий аАахъеджынва, аккайле ахъа абачче. Топлан ивчАу аб гивийгъар ва са гъавуле меб къахъа хъугъоочле. УшахаршыкАле маАхуАд аАахъа ки, манчыс гъала вардеш дешва мана къахъа хъигъевчАу.

Са-къоАни йыгъыле чАийелхъа йыз къааадчу. Гъар сура джагварани йызыка сана басдурхъа. Ушахаар мичАееб чакба цАепба Топланысхъа къадабхъын. Манбы хуваас мыкАаданеехава нарагъатбаний. Иляаканбы, Топлан хъигъевчАу, йызылюб къалибхъы. Манбыше мана ахъа абачче. Анджах Топлан меб къахъа хъыгъоочле. Ахыр манбыше хуваа къаб къалебчы, мактабеехъа авайкАн. УшахаршыкАле аАахъа деш ки, йыз гегъанкъаА гъава къуАмаАба вухъай ва хуваабы садджу къыАдимына хаАмде хаА аязнанкъаА акваабышеехъа эадачле. Топланысыд мыкАада дешдий, манчыхъа гора, мана чишений аквеехъа идеочле.

Хуваабы мыкАал`ыс дезмышехъен гъайванар вод. Манбы –20 дараджалхъа меени мыкАал`ыс дезмышехъенбы. Сибирилын хайбы дешын хуваабыме –50 дараджалхъа меени морозыс дезмышехъенбы. Анджах манбы къорамыш гъагий йишын бордж вод. Хуваан аваала замаанайле джад инсаныс кумаг гъааы ва мана инсанна гъамбаз воб.

Ватан

Гайни дюн`йелхъа гъар арына инсан,
Ешемиш ээхье вор, джус няарий ыккан.
Няхъа аркынеейыр, кІелихан маъа,
Дагъыстан воб йишда джанана Ватан.

Мыса джад фыкыреенче акІан гымаъа,
Шы вуху, хаІб хъавъийн Дагъыстан йишын.
Ед`на Ватан хьиннеен югун кар дехье,
Мебни Ватаниле шас хайыр дешын.

Нимее уфтанбайи йишда Дюл`ти дагъ,
Вугарыка гъоозар Самур дерайлхъа.
Гъар сурале хъады мык хьиннеен араг,
ГъекІва-гъекІва кІяйкІан Самур дамалхъа.

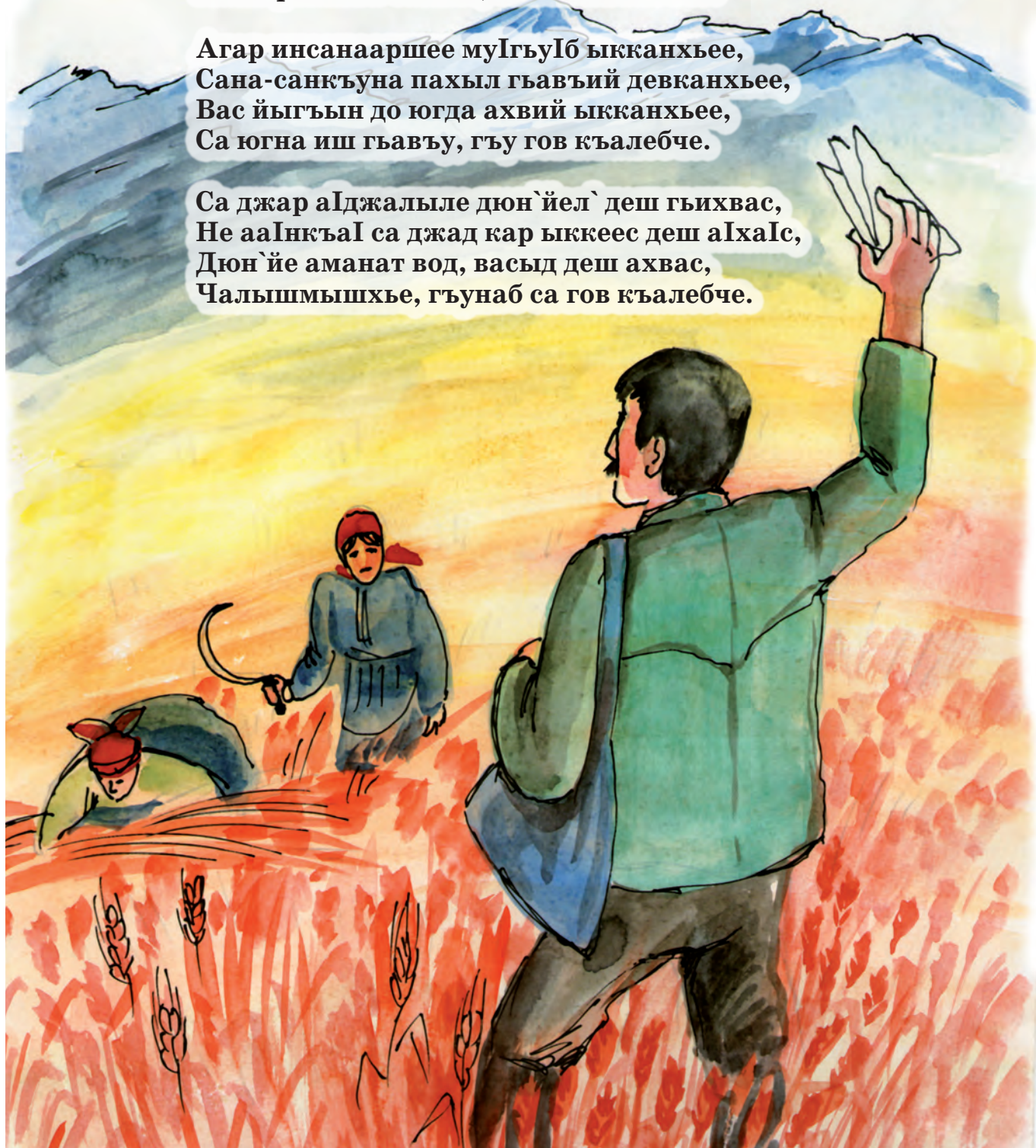
Са гов къалебче

Дюн`йелхъа къахувийн гыргын инсанаар,
Гъамбашийс деш абы, джо воб мигъманаар.
Аллагъее ибхъынийн бендебы, къулар,
Шунаб нукънел` ооъаб са гов къалебче.

Мерункъус гъидяъас дора шы писин,
Писин кар гъа`ийке шас хайыр дешын.
Гъакке хайыр гъаъас вас югни ишын,
Хайырылхъа сакІле, са гов къалебче.

Агар инсанааршее муІгъуІб ыкканхъее,
Сана-санкъуна пахыл гъав`ий девканхъее,
Вас йыгъын до югда ахвий ыкканхъее,
Са югна иш гъавъу, гъу гов къалебче.

Са джар аІджалыле дюн`йел` деш гъихвас,
Не ааІнкъаІ са джад кар ыккеес деш аІхаІс,
Дюн`йе аманат вод, васыд деш ахвас,
Чалышмышхъе, гъунаб са гов къалебче.

– Гъу гъуджоона эйгье, ай йизда бала, вакӀле ацӀанне йишда шофер наӀхуӀр маӀгькамна ыхъай?

– НаӀрхуӀнана мана вор?

– Дагъыстанее манкъуле таджруу-банана са мерна дешда! Манкъвее президентинид машин гъаъайкы вод! – дидее рычхандыка сана ман маӀхуӀд увгъу ки, ман итдегъес гъаӀкӀедад ыхъайн. Гъелбет ки, йишди шооферее нени джад президентин машин гъаъайкы деш, дидее ман закӀле зы маттаъасва гъаӀмаӀхуд джадний увгъу.

ЗурабыкӀле манке ацӀахъа деш ки, джуна дидей хивее зарафатчий ва хабарбышда устад хьинне ацӀа ыхъай. Манкъвее, йаӀхъ ааӀ-ааӀ, хивуни са инсанни гъаӀкӀгее, нейыб кӀалхозни садрийни гъаӀкӀгее маӀбхуӀна са хабарний къошмуша-аъа ки, маниса йыгъыл`мана хабар гыргыни районее, чилхъа медынбыд оохъа хъады, еймишоохъенаний. Манкъуни гыргыни хабарбышын ахыр югданий таамехъе. Шенке хивее гъала не радиобы, нейыд телевизорбы дешданкъаӀ, хивын адамеер дидейни хабарбышыл`кӀыра гъелес сабайленбыний. Манкъвее хабарбы маӀхуӀдний гъаъа ки, годеканее гивъарасын джигга ээхъен дешдий. Хабар таам девхъайнкъаӀ, манчын хъийгъийн, сериал хьинне, маниса йыгъылхъаний илгъечӀе.

Дидейн хав хивыни лап кӀанекий. Гаде дидейка сана хивыни къаӀе гёокийни дарни йаӀххъыке алла, гыргыни хайбышхъа марахыка сана

илякка-илякка, айкӀанна. Гыргын хайбы сувани къаӀейкийи алягъы, гыргынчын дахабыд къададайи.

Дидее, гаде хайбышхъа марахыка сана илякка къаджы, эйгъен:

– Гъуджоона, марахыкайе? Къеджейе, нимее йиссейн хайбыйи?

– Дидей, шаваана бес манн хайбы алягъы?

– Хивыни устадаарше, Зураб, хивыни инсанаарше.

– Йыгъын хавыд хивыни устадааршене алягъы?

– Гъелбет ки.

– Гъу бес манбышыс хаӀтда пыльне гъуву?

Дидее къашбы саъы эйгъен:

– Ай шу, шагъареебынбы, гыргын кар пылыка оӀлчмишаъа, лап харабеебхъавуб. Шы хивын джаӀмаӀгъаӀт гыргынбы са хизан хьинне воб, гъамбаше сана-санкъус кумаг гъаъан. Зы хав алягъа гиргъыл мее, зас кумагыс хивынбы абынбы. Сас-санбыше къаӀе абы, сассанбыше баӀттаӀгъ саӀйхыӀ, сассанбышед хав алягъас кумаг гъаъы. Къыйхъа йизда къоншу хав алягъа гиргъы-лее, зынар, гъелбет ки, манкъус кумагыс ыӀххъаӀсда. Шы, йизда нева, сана-санкъус маӀхуӀд кумаг гъаъан, ва садджу хав алягъээ деш. Йишди хивее хиледже гъар каран устадаар ешемишоохъе воб. Санкъвее къуванна иш гъааъа, са демырчий, са гыней хъеджена, манаса тюлибы ийхъвана. Даватбыд гыргына хив сабы гъаъа, хъикӀунар санар басдураъа, менаӀхуӀд ээхъе деш.

– Зас бес хав алягас ыкканхъее, засыд кумаг гъагасынне?

– Вас хав алягас лезимда дешын. Йизын хав хайтда вод, маа гыргын-къус джигга вухъесда.

– Гъааня шы гъибхъырийнбы! – дидее хаан акка аахъы эйгъен, – Зураб, ичле ахъа! Экира ихъе! – нева оГгеехъа къайкы дидее хаан ишыгъ хъайгъе, акка хъыгъыгы, гаде каракана устол ачмышавъуни утагъеехъа хъыккекка.

Пештее хъеджуйни къуИмаИни гынейни эвайн, ниссейн, къаймахын, тика-тикана гядхыйни чурунун, хъодхъурийни кIартИфын инсанын иштагъайи ачмышагъа.

– Ыгъын! Дидей, зы маИхуИр мыссыра вор ки!

– Хылепбы гъогъле ва кар мыкIа хъихъессе гюгъре охъне.

– Дидей, бес хылепбы няана гъогъалас.

– Хъора, зы валхъа хъян кIягасын. Ман увгъу дидее астафа алябтIы Зураб маниса утагъеехъа ыккекка. Маагъад табуреткIайл оо лягамий гиххъы, палтарбы хъийхални джигеейыб десмалий хъуИвхуИ.

Манбыше хылепбы гъодгъул суфранни йыкIаИл гивийгъар.

(Хъийгъийн хъалесын)

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна – В.Гъамзаев.

Цувыл

ШитГ'яар алеедхы адкІын.
Ювен ярагъбы кІядкІын.
Мыцын аахы акка-к'бул,
Хъады гёгъийка цувыл`.

Ушахаршыс дерд абы,
Дерден гитту акъвабы.
Улеенче нагъбы гёгъа
Гъиццяхан чей илөгъа.

Къулепбышле иляака
Биссийхъайи хуваахъа.
Дарыхмышоохъе хааъаб,
МыкІадава гивъур аб.

Джос вуккан ыГ'гъвийкарас,
Кучееъаб къадаахванас.
Джон оюнбы гъивагас,
АбкІын маркабы саъас.

Гёгъийбыше, тІуфанын,
Кулякбыше, морозын
Гъидяйсар к'ел-хыл` агъас,
АвтІул джо, авху са хаас.

МаІгъаІллабы хъадахъва,
Тооз къулеенче адахъва.
Чилхъа джо худаар кІяххъа,
Кышшы хъаъа чис акъва.

Тоозале джо гъеебаха,
УІвхийхаІ хъабы ахъа.
МыкІан цувыл` деш ыккан,
Джос лезимда вод юххъан.

Хрюгун члалаг

Хрюгун члалаг итдегьес
Хаидвалика Геркулес.
Доюка,
Гьам гуджука,
Хайбышын кьанат чихъа!

Члалагее шитГ яар гьекIва,
Ханебы чийил кьекIва;
Гьам хайбы,
Юваар, окIбы,
Гьам ярагъбы, гьам тетIбы.

Джаа гьайван, шитГ ейн кьатар,
Дигулхъа нукънее янтар.
Аршанбы,
Гьам чешмабы,
Мыкбы, голеер, дамабы.

Чис геб вуккан мигьманар,
Энке халпбаIб ушахар.
ГьаваакIне
Бушун хьинне,
БШгъвийкре чини йыIкънее.

ХъаӀн

Са элес Молла даӀее хаахъа хъаӀн абайлена.

– Нишисданнана вас мана хъаӀн? – хъунашщее хъидгӀын гъаӀан. Молла даӀий сакӀыл`ра фыкыреехъа аркӀынийле хъӀгъа хъунашщейс джаваб хъелен:

– АаӀлимаарше эӀгъе вод: «ХъаӀн хъебыд ваӀш сенна ешемишоохъе. ЗаӀле ацӀахъес ыккан, манбыше ман кар хъодкудае эӀгъе, дешхъее инсанаарше гъорбы джадее гъаӀа...».

Хъунашщее эӀгъен:

– Ай Молла, гъу хъебыд ваӀш сен гъаӀаване фыкырашмышехъе?

Молла даӀий мер сабара фыкыреехъа айкӀанна, гооне кӀухъни авгъанче эӀгъен:

– Бес ман увгӀийн ааӀлимаар хъебыд ваӀш сеннане ешемишеебхъа...?

Зы джитӀада увгъу

Са йаӀххъее Молла даӀий кишмиш одхъан гиӀур ыхъа.

Са адамеершина гъинкъусхъа делес хъыхъа хъидгӀын гъаӀа:

– Молла, гъуджон одхъан?

– ГъаӀмаӀхуӀд, – Моллее джаваб хъелен.

– ХъидгӀын гъаӀына маӀгъаӀтдалхъа эӀгъен:

– Гъуджоо джавабна ман?

Молла даӀий джувабык` авур идяхху эӀгъен:

МоллаӀн хабарбы

– Гъу заке гъуджон одхъанва хъидгӀын гъаӀы, агар зы увгъее кишмиш одхъан, гъу эгъесынний, за-сыд гъеле. Зы увгъее гъеле деш, гъу эгъесынний нягас гъиделева.

Зынад вас джаваб хъелесынний: «ГъаӀмаӀхуӀд».

Манчихъа гора зы джитӀада увгӀийн:

– ГъаӀмаӀхуӀд...

Дарманын мейвабы

Нар

Нарыхъа геед сортбы вод. Анджах манчын энке югун сорт иттун, йикГ`яр дешын сорт вод ки, манчыклед «амласи» ва эйгье.

Нарани чIурчIумани сортбыше июттун сортышле геед организм мыкIа хъаъа. Манче гъамыд, мумкум вобна, джан хъеххъаъас.

Наран организмее гыргыни органышыын йаIхъбы темизяъа, ичIалат къуIвална хъаъа.

Карал` оохъа нар обхъунийнкъаI, манче одхъунийн кар маIъдеенче ичIалатеехъа экида олтираъас кумаг гъаъа.

Наран кIылкIам итIумаъас, сары вухъайнкъаI, далах ыкIаранкъаI, йикГ` гуджнада ыIхийхаIнкъаI, кокси ыкIаранкъаI, пыраалике вухъана кIосса аваакIанааъас кумаг гъаъа. Манче гъамыд сес карацIа хъаъас, къотур акIанааъас ва акъва рангеехъа хъаляъас кумаг гъаъа.

Нар геоб обхъунийн джанас зиян вод. Манче, геоб обхъунийнкъаI, маIъдеедын кар харабаъан ва маIъда заIгыIф хъааъа.

Хек

Хеккан организм къуIвална хъаъа, маIъдайс кар эрмишаъас кумаг гъаъа, маIгъ, йикГ` ва кIылкIам итIумаъа. Мана тIымылекайи инджилика обхъунийнкъаI, манче джанас гъалад югда кумаг гъаъа ва инсанын маIгъ югда ишлемишаъа.

Сиркеехъа кIягыйн хеккаар одхъунийн заIгыIфна маIъдананбышыс геед хайырыка вод.

Хеккани ювейни тIелейка геед писин эва вод ва манчык авуб къалябкIас вуккан деш. Манчык авур къалирхъуйни инсаныкIле геед писин някIбы къедже. Мани эвайн инсанааршыын нервыбы харабаъа ва манбы ёххара хъааъа.

Хеккани боозани оодун кIиван къабых къайшесли мее, манбы урваныл` илекка, хъийгъа тавасарее хъецанбы. Хъийгъа ман къабых хылека сана гъахъалан.

Йиссейни, къапIы хъыхъайни хъынялеле хеккан боозаар хъодхъурийнкъаI, хъынял`ын оIгийл`ын дад чилхъа сайкIалан.

Хеккаар геед одхъунийнкъаI манче инсанын гIал`бы харабаъанбы. Манчыхъа горад, хеккаар одхъунийле хъийгъа гIал` хъинека яхаламышаъас ыккан, нейыб оохъа нар оохъанас вуккан. ХъуIвчена хек оохъанас вуккандеш, мана заIгъаIрыка воб. МаIбхуIна хек обхъунее, мана йыIкъаIлхъа саакIалааъас вуккан ва хъийгъа чIурчIуман кар охъанас ыккан.

А) СОЛУЛЕ САГЪЫЛХЪА:

1. Сенни вахтана са.
2. Бардахни фырмийлна, ювел алааІна мейва.
3. Ад чІаІраІн денебынана, кол хьиннеени ювел алааІна, гьибхьырийнкъаІ чІаІра хьувхьа чаттамышоохьена мейва.
4. Къабыхыл` оо кыл`кнана, ад са хаІдын йикІ`нана, геоб уютуна, ювел алааІна мейва.

Б) ООГЪАНЧЕ АВХЪА:

1. Джагваран къабых ва джагваран ярпахбынана, йишди сувабышыл` ва Россияни чІалагбышее алааІна юв.
2. Гьыргален, худ меен, чІаІраІн, зыргын ва кІатыл`ни рангал` ээхьен мейвабы. Мани мейвайка сана Дагъыстанее Ахтыйна район ваацІа.
3. Къабых итІумна, ад боозаар ээхьена, маІгыІс ишлемишхьес кумаг гъаъана мейва.
4. ЧІурчІумана, зыргыни рангал` воохьена цитрус мейва.

В) АВГЪАНЧЕ ООХЪА:

1. СикІылба чІурчІумана, зыргыни ва кІаарни рангал` воохьена, хек мее-на мейва.
2. Къабыхел оо кыл`кнана, мыхакни рангал`на цитрус мейва.
3. Юххьан топ-топна сувабышее хьигъеечІен, зыргыни рангал`ын тІетІ.

Г) САГЪЫЛЕ СОЛУЛХЪА:

4. Къабыхел оо кыл`кнана, зыргыни рангал`на, геед миджагын эванана, джанас хайырнана мейва. Мана эвайни мее, хайбышее тахчебышылхъа гивийхьена.

РЕБЕНЬКИ

цук +

+ албур

гаф +

на +

+ сун

Соколёнок

Лачын

5/2019

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г. выдан управлением Роскомнадзора по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Дадашев
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Т. Зургалова (отв. секретарь)
Н. Исаев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера З. Даганов

Художник обложки А. Качаев

Формат 60x84 ¹/₈
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,21.
Уч. печ. лист 3,26.

Сдан в печать 25.09.2019 г.
Выход в свет 30.09.2019 г.
Тираж 193 экз.
Заказ № 454.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная